

MAREK SOBCZYK, ANDRZEJ SOKAŁA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

PROFESOR WIESŁAW MOSSAKOWSKI (1949–2021)
I JEGO DOROBEK NAUKOWY

1.

Wiesław Antoni Mossakowski urodził się 16 stycznia 1949 r. w Bydgoszczy, jako syn Antoniego i Krystyny z domu Giżyńskiej¹. W jednym z życiorysów określił swoje pochodzenie społeczne przymiotnikiem „inteligencje”. Przez całe życie mieszkał w Bydgoszczy, choć najważniejszy etap Jego kariery zawodowej stanowiła praca na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W Toruniu ukończył studia magisterskie na kierunku prawo, uzyskując 18 września 1974 r. tytuł zawodowy magistra. Już ówczesnie związany był z Zakładem Prawa Rzymskiego², bowiem swoją pracę magisterską *Geneza i ewolucja rzymskiego procesu cywilnego* przygotował pod kierunkiem Władysława Bojarskiego³, ówczesnego kierownika Zakładu. Zainteresowania tematyką procesową, zarówno karną, jak i cywilną i to nie tylko w antyku, pozostały

¹ Przygotowując niniejszy artykuł, autorzy korzystali z akt osobowych Wiesława Mossakowskiego w Archiwum UMK o sygn. K-4706/63, WP-23/3 i WP-43/11.

² W latach 1970-1990 Katedra funkcjonowała jako Zakład Prawa Rzymskiego w strukturze Instytutu Historyczno-Prawnego Wydziału Prawa i Administracji UMK.

³ Szerzej na temat prof. W. Bojarskiego: A. SOKAŁA, E. GAJDA, *Władysław Bojarski (1931-2000)*, [w:] *‘Quinque Doctores’. Kierownicy Katedry Prawa Rzymskiego UMK (1945-2000)*, red. A. SOKAŁA, Toruń 2014, s. 83 i n.

Wiesławowi Mossakowskiemu do końca życia. Było to jedno z tych zagadnień, które wręcz rozpałało Go i mógł o nim dyskutować z werwą całymi godzinami.

Już od ukończenia studiów poświęcił się jednak badaniom rzymskiego prawa karnego, choć dopiero od 1983 r. stał się formalnie uczestnikiem seminarium doktorskiego prowadzonego przez profesora Władysława Bojarskiego. We wspomnianych latach 1974-1983 spotkać Go często można było wieczorami, a więc po pracy zawodowej, w katedralnej bibliotece, w której – jak na pasjonata przystało – zazwyczaj spędzał swój wolny czas. Jednak przez pierwsze niemal dwadzieścia lat swojej kariery prawniczej był przede wszystkim praktykiem, pracującym w rozmaitych instytucjach, na przykład w Okręgowej Dyrekcji Inwestycji Miejskich w Bydgoszczy, na stanowisku starszego referenta, potem w Przedsiębiorstwie Remontowo-Budowlanym Gospodarki Komunalnej nr 2 w Bydgoszczy – jako inspektor do spraw umów, Urzędach Gminy w Pruszczu i Rogowie – jako referent prawny. Najdłużej, bowiem od 1979 do 1993 r., pracował w Urzędzie Wojewódzkim w Bydgoszczy na stanowiskach radcy prawnego, radcy prawnego ds. zastępstwa sądowego i koordynatora zespołu radców prawnych. Na listę radców prawnych w Bydgoszczy został wpisany w 1983 r. Do tego okresu swojego życia zawodowego często wracał we wspomnieniach, choć po 1993 r. głównym przedmiotem jego aktywności zawodowej stała się praca naukowa i dydaktyczna, choć starał się też nadal utrzymywać kontakt z praktyką.

2.

Owocem uczestnictwa W. Mossakowskiego w seminariach profesora W. Bojarskiego była praca doktorska *'Accusator' w rzymskich procesach de repetundis w okresie republiki*⁴. Stopień naukowy doktora nauk prawnych został Mu nadany uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji UMK 13 listopada 1990 r., po pomyślnie zakończonej publicznej obronie

⁴ Praca ta została opublikowana pod tym samym tytułem w Wydawnictwie UMK w 1994 r.

wspomnianej dysertacji. Profesor Władysław Bojarski występował w przewodzie doktorskim Wiesława Mossakowskiego w roli promotora, a recenzentami byli profesorowie Marek Kuryłowicz (UMCS) i Witold Wołodkiewicz (UW). Konsekwencją uzyskania doktoratu było zatrudnienie – po wygranym konkursie – na Wydziale Prawa i Administracji UMK, z dniem 15 czerwca 1991 r., na stanowisku adiunkta w reaktywowanej po przemianach ustrojowych Katedrze Prawa Kanonicznego. W Katedrze tej bohater niniejszego tekstu pracował do czasu przejścia na emeryturę, z dniem 30 września 2016 r., od 1 stycznia 2001 r. jako jej kierownik, a od 1 kwietnia 2004 r. jako profesor nadzwyczajny. Wypada jednak zauważyć, że Wiesław Mossakowski zajął się prawem kanonicznym i wyznaniowym dopiero w następstwie zatrudnienia w Katedrze, połączonej ówczesnie unią personalną z kierowaną przez Władysława Bojarskiego Katedrą Prawa Rzymskiego, i w związku z jej potrzebami kadrowymi⁵. Jak sam stwierdził: „podobieństwo instytucji prawa rzymskiego i prawa kanonicznego zaowocowało zainteresowaniem się tą dziedziną naukową, z którą pragnę wiązać swe plany naukowe i zawodowe”. Mimo tej deklaracji i formalnego przypisania do Katedry Prawa Kanonicznego był przede wszystkim prawniczym romanistą i nie ulega wątpliwości, że to prawo rzymskie stawiał na pierwszym miejscu, co nie oznacza rzecz jasna, że zaniedbywał prawo kanoniczne.

W okresie pomiędzy doktoratem a habilitacją uzyskaną na macierzystym wydziale 14 czerwca 2000 r. ówczesny dr Wiesław Mossakowski zajmował się przede wszystkim rzymskim prawem karnym, które, jak podkreślił jeszcze w autoreferacie przygotowanym na obronę doktorską, jest „dość zaniedbaną dyscypliną z zakresu nauki prawa rzymskiego”. Jego pierwsze publikacje naukowe stanowiły artykuły dotyczące rzymskiego procesu karnego⁶, *crimen repetundarum*⁷, problematyki

⁵ W ocenie okresowej W. Mossakowskiego jego przełożony W. Bojarski podkreślił, że dr Mossakowski prowadzi zajęcia dydaktyczne z dziedziny dla niego zupełnie nowej.

⁶ *The Problems of Unification of Criminal Courts and Procedure in Sulla's Period*, «Eos» 81.3/1993, s. 93-95.

⁷ *The 'crimen repetundarum'. The Analysis of the Juridical Sources of Roman Republic*, «Eos» 81.2/1993, s. 213-221.

periodyzacji rzymskiego prawa karnego⁸, *iudicium domesticum*⁹, powoływania sędziów *quaestiones perpetuae*¹⁰, oskarżenia¹¹, westalek¹². Od połowy lat dziewięćdziesiątych Jego publikacje dotyczyły tematu przygotowywanej rozprawy habilitacyjnej, tj. instytucji azylu w późnym Cesarstwie Rzymskim¹³. Innej tematyce niż prawo rzymskie ówczesnie Profesor nie poświęcał jeszcze wiele miejsca¹⁴.

We wniosku wszczynającym procedurę habilitacyjną jako zainteresowania naukowe wskazał prawo karne materialne i procesowe, prawo kanoniczne, państwowe prawo wyznaniowe i antropologię kultury prawnej, przy czym ówczesnie jeszcze zainteresowania te znalazły swój wyraz publikacyjny zasadniczo w pierwszym z wymienionych zagadnień.

Rozprawa habilitacyjna W. Mossakowskiego, *Azyl w późnym Cesarstwie Rzymskim* (*confugium ad statuas confugium ad ecclesias*)¹⁵ uzyskała bardzo pochlebne recenzje. Recenzenci (Marek Kuryłowicz

⁸ «Acta UNC» 284, «Prawo» 34/1994, s. 3-14.

⁹ *'Iudicium domesticum' w okresie republiki rzymskiej*, [w:] *Rodzina w społeczeństwach antycznych i wczesnym chrześcijaństwie. Literatura, prawo, epigrafika, sztuka*, red. J. JUNDZIŁ, Bydgoszcz 1995, s. 85-95.

¹⁰ *Powoływanie sędziów 'quaestiones perpetuae' w okresie republiki rzymskiej*, «Acta UNC» 304, «Prawo» 35/1996, s. 69-77.

¹¹ *The Introduction of an Interdiction of Oral Accusation in the Roman Empire*, «RIDA» ser. 3, 43/1996, s. 269-281.

¹² *Sakralne zbrodnie Westalek*, [w:] *Religia i prawo karne w starożytnym Rzymie*, red. A. DĘBIŃSKI, M. KURYŁOWICZ, Lublin 1998, s. 103-125; *Gericht über Vestalinnen*, [w:] *Au-delà des frontières. Mélanges Wołodkiewicz, II*, red. M. ZABŁOCKA, Varsovie 2000, s. 613-627.

¹³ *The Problems of the Temple Asylum Genesis in the Ancient Rome*, «Pomoerium» 2/1996, s. 5-12; *Z badań nad prawem azylu w starożytności chrześcijańskiej*, «Prawo Kanoniczne» 39.1-2/1996, s. 199-204; *Karalność naruszenia azylu Kościoła w epoce cesarstwa rzymskiego*, [w:] *Kara śmierci w starożytnym Rzymie*, red. H. KOWAŁSKI, M. KURYŁOWICZ, Lublin 1996, s. 101-107; *Jurydyczno-sakralne funkcje kolumny w starożytnym Rzymie*, «Acta UNC» 330, «Historia» 31, Toruń 1999, s. 141-150; *Azyl kościelny a problem religii w późnym Cesarstwie Rzymskim*, [w:] *Profesorowi Janowi Kodrębskiemu in memoriam*, red. A. PIKUŁSKA-ROBASZKIEWICZ, Łódź 2000, s. 247-263.

¹⁴ *Konkordat z 1993 roku a niektóre aspekty techniki legislacyjnej*, [w:] *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym*, red. B. CZECH, Katowice 1996, s. 159-164.

¹⁵ Opublikowana w Wydawnictwie Naukowym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w 2000 r.

z UMCS, Jan Zabłocki z UKSW i Andrzej Sokala z UMK) wskazali na wybór niezwykle ambitnego i trudnego tematu rozprawy, imponujące podstawy źródłowe, oryginalną i solidną konstrukcję pracy, erudycję, wybitne umiejętności warsztatowe. Marek Kuryłowicz podkreślił, że ustalenia pracy są przekonujące, dobrze uzasadnione, zasługujące na uznanie, a wielostronne i gruntowne opracowanie przynosi wartościowe wyniki badawcze. Jan Zabłocki wskazywał na odwagę we własnym zdaniu i jednoznaczne rozstrzygnięcie kwestii spornych. Kolokwium habilitacyjne W. Mossakowskiego odbyło się 14 czerwca 2000 r., a w jego protokole stwierdzono, że potwierdziło ono najwyższe kwalifikacje habilitanta w dziedzinie prawa rzymskiego, odpowiedzi uznano za bardzo wyczerpujące, a przy tym rzeczowe i swobodne, świadczące o rozległej wiedzy. Pytania obejmowały także współczesne prawo polskie. Wykład habilitacyjny zaś dotyczył pozycji prawnej i społecznej wstalek w starożytnym Rzymie i został uznany za niezwykle interesujący i dojrzały, stanowiący jednoznaczne potwierdzenie oceny całego przewodu. Nie dziwi zatem, że uchwała Rady Wydziału w sprawie nadania W. Mossakowskiemu stopnia naukowego doktora habilitowanego zapadła jednogłośnie i 25 września 2000 r. została zatwierdzona przez ówczesną Centralną Komisję do spraw Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych.

Po śmierci profesora Władysława Bojarskiego 27 marca 2000 r. unię personalną Katedr Prawa Rzymskiego i Prawa Kanonicznego kontynuował krótko jeszcze ówczesny dr hab. Andrzej Sokala, jednak z dniem 1 stycznia 2001 r. Katedrę Prawa Kanonicznego przejął Wiesław Mossakowski. Obecnie wskutek postępujących procesów konsolidacji katedr jej kontynuatorem jest Katedra Prawa Rzymskiego, Historii Prawa i Ustrojów Państwowych UMK, w której strukturze pozostaje specjalista od prawa kanonicznego i rzymskiego, wieloletni współpracownik Profesora Mossakowskiego – dr hab. Ewa Gajda, prof. UMK.

3.

Po habilitacji zakres rzeczowy publikacji dr hab. W. Mossakowskiego się poszerzył, choć nadal wśród Jego publikacji dominowało

rzymskie prawo karne i proces¹⁶. Pojawiły się prace dotyczące źródeł prawa¹⁷, poświęcone innym aspektom prawa publicznego¹⁸, nawiązujące

¹⁶ 'Laudatores' w procesie rzymskim, «Zeszyty Prawnicze» 1/2001, s. 167-176; 'Pax domi' (nienaruszalność domu), [w:] «Studia z Prawa Publicznego», red. K. LUBIŃSKI, Toruń 2001, s. 9-14; 'Pax Domi' (The Inviolability of Domicile), «Comparative Law Review» 13/2003, s. 91-96; Elementy publicznoprawne rzymskich skarg cywilnych, [w:] 'Honeste vivere'. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Władysława Bojarskiego, red. E. GAJDA, A. SOKAŁA, Toruń 2001, s. 133-138; Concept of asylum (asylum, confugium) in the ancient Rome, «Pomoerium» 5/2005, s. 5-9; Bigamia w dawnej tradycji rzymskiej, [w:] 'Contra leges et bonos mores'. Przestępstwa obyczajowe w starożytnej Grecji i Rzymie, red. H. KOWALSKI, M. KURYŁOWICZ, Lublin 2005, s. 251-261; Pojęcie 'crimina extraordinaria' według D.47,11, [w:] 'Salus rei publicae suprema lex'. Ochrona interesów państwa w prawie karnym starożytnej Grecji i Rzymu, red. A. DĘBIŃSKI, H. KOWALSKI, M. KURYŁOWICZ, Lublin 2007, s. 155-173; Systematization of Roman Crimes under Institutiones of Justinian, [w:] 'Leges Sapere'. Studia i prace dedykowane Profesorowi Januszowi Sondłowi w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej, red. W. URUSZCZAK, P. ŚWIĘCICKA, A. KREMER, Kraków 2008, s. 339-351; Czyn karalny według koncepcji Klaudiusza Saturnina, «Acta UW. Prawo» 305/2008, s. 217-229; 'Rixa', czyżby starożymskie chuligaństwo?, [w:] Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w prawie rzymskim, red. K. AMIELAŃCZYK, A. DĘBIŃSKI, D. SŁAPEK, Lublin 2010, s. 197-209; Miejsce 'crimen' w systemie rzymskich 'duo libri terribiles', [w:] O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin, I, red. M. MIKOŁAJCZYK, Białystok-Katowice 2010, s. 73-80; 'Delator' w rzymskich procesach karnych, «Studia Iuridica Toruniensia» 12/2013, s. 201-219; Zakreślenie podstawy odpowiedzialności karnej w 'inscriptio' w procesie karnym późnego Cesarstwa Rzymskiego, [w:] Prawo karne i polityka w państwie rzymskim, red. K. AMIELAŃCZYK, A. DĘBIŃSKI, D. SŁAPEK, Lublin 2015, s. 97-106; Prawne aspekty zwalczania piractwa przez Pompejusza Wielkiego, [w:] Aspekty społeczno-prawne rozwoju antycznego Rzymu, II, red. O. BRANIEWICZ, Toruń 2015, s. 9-22.

¹⁷ 'Ius naturale' w świetle źródeł prawa rzymskiego, «Prawo Kanoniczne» 44.1-2/2001, s. 213-223; An Attempt at an Evaluation of Editorial Work in Translated Sources of Roman Law in Contemporary Poland, «Comparative Law Review» 17/2014, s. 135-142.

¹⁸ Działalność cenzorów w zakresie ochrony dobrych obyczajów w Rzymie, [w:] 'Crimina et mores'. Prawo karne i obyczaje w starożytnym Rzymie, red. M. KURYŁOWICZ, Lublin 2001, s. 113-120; Elementy międzynarodowe zarządu terytorialnego w starożytnym Rzymie, [w:] 'Consul est iuris et patriae defensor'. Księga pamiątkowa dedykowana doktorowi Andrzejowi Kremerowi, red. F. LONGCHAMPS DE BÉRIER, R. SARKOWICZ, M. SZPUNAR, Warszawa 2012, s. 143-152.

do prawa prywatnego¹⁹, i wykraczające poza prawo rzymskie²⁰. Pisał także prace poświęcone Jego poprzednikom w Katedrze: Michałowi Wyszynskiemu²¹ i Kazimierzowi Kolańczykowi²². Na osobną wzmiankę zasługuje zaś monografia poświęcona wybranym problemom rzymskiego prawa publicznego²³.

Dopiero w drugiej połowie pierwszej dekady XXI w. Profesor zaczął szerzej publikować prace z zakresu prawa kanonicznego i wyznaniowego, w tym dotyczące pojęcia wspólnoty religijnej²⁴, relacji między Kościołem i społecznością świecką w nauczaniu Jana Pawła II²⁵, duszpasterstwa w Wojsku Polskim²⁶, systematyzacji polskiego prawa wyznaniowego²⁷, przedstawicielstwa Stolicy Apostolskiej we Wspólnocie

¹⁹ *Instytucja bezpodstawnego wzbogacenia ('conditiones')*, «Forum Iuridicum» 3/2004, s. 87-100; *Czy w starożytnym Rzymie istniały spółki kapitałowe*, [w:] *Aspekty społeczno-prawne rozwoju antycznego Rzymu*, III, red. O. BRANIEWICZ, Toruń 2016, s. 9-18.

²⁰ *Mikołaj Kopernik i prawo rzymskie*, [w:] *'Historia integra'. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Salmonowiczowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. D. JANICKA, R. ŁASZEWSKI, Toruń 2001, s. 411-423; *Tatuże o motywach satanistycznych*, [w:] *'Doctrina multiplex veritas una'. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Mariuszowi Kulickiemu*, red. A. BULSIEWICZ, V. KWIAKOWSKA-DARUL, A. MAREK, Toruń 2004, s. 236-250; *Pojęcie 'giustizia' u Dantego*, «Toruńskie Studia Polsko-Włoskie» 4/2005, s. 67-77; *Latin Terminology as an Element of Legal Education in Poland*, [w:] *Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges: the 5th International Scientific Conference of the University of Latvia dedicated to the 95th Anniversary of the University of Latvia*, Riga 2014, s. 70-77.

²¹ *Michał Wyszynski (1890-1972)*, [w:] *Toruński Słownik Biograficzny*, III, red. K. MIKULSKI, Toruń 2002, s. 247-249; oraz [w:] *'Quinque Doctores'. Kierownicy Katedry Prawa Rzymskiego UMK (1945-2000)*, red. A. SOKAŁA, Toruń 2014, s. 31-48.

²² *Kazimierz Kolańczyk (1915-1982)*, [w:] *'Quinque Doctores'. Kierownicy Katedry Prawa Rzymskiego UMK (1945-2000)*, red. A. SOKAŁA, Toruń 2014, s. 65-79.

²³ Ukazała się w Toruniu w 2013 r.

²⁴ *Pojęcie wspólnoty religijnej*, «Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Suwalsko-Mazurskiej im. Papieża Jana Pawła II w Suwałkach» 5.10/2004, s. 82-91.

²⁵ «Forum Iuridicum» 4/2005, s. 91-104.

²⁶ *Duszpasterstwo w Wojsku Polskim. Studium prawne z uwzględnieniem praw człowieka i prawa humanitarne*, «Studia Prawnicze KUL» 2.4/2008, s. 184-189.

²⁷ *Problematyka systematyzacji polskiego prawa wyznaniowego. Uwagi dydaktyczne*, [w:] *'Finis legis Christus'. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi*

Europejskiej²⁸, stosunku prawa kościołów i związków wyznaniowych do prawa krajowego²⁹, konkordatu³⁰ styku prawa kanonicznego i rzymskiego³¹. Problematyką tą zajmował się do końca okresu zatrudnienia na UMK, publikując prace dotyczące autokefalii prawosławia w Polsce³², narzeczeństwa³³, uchwały Sejmu RP w sprawie ochrony wolności wyznania i wartości będących wspólnym dziedzictwem narodów Europy³⁴.

Ostatnia opublikowana praca Profesora Mossakowskiego, dotycząca cudzołóstwa³⁵, ukazała się w księdze jubileuszowej profesor Anny Pikulskiej-Radomskiej, związanej z naszą Katedrą więzami przyjaźni i niegdyś wspólnymi seminariami naukowymi. Wkrótce po tym, 15 maja

Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin, II, red. J. WROCEŃSKI, J. KRAJCZYŃSKI, Warszawa 2009, s. 1193-1201.

²⁸ *Przedstawicielstwo Stolicy Apostolskiej we Wspólnocie Europejskiej*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jana Białocerkiewicza*, I, red. T. JASUDOWICZ, M. BALCERZAK, Toruń 2009, s. 537-546.

²⁹ *Prawo kościołów i związków wyznaniowych a prawo krajowe*, [w:] *Pluralizm prawny: tradycja, transformacje, wyzwania*, red. D. BUNIKOWSKI, K. DOBRZENIECKI, Toruń 2009, s. 173-188.

³⁰ *Rocznica podpisania konkordatu z roku 1993*, «Studia Prawnicze KUL» 2-3/2009, s. 147-155.

³¹ *Elementy rzymskie w kanonicznej systematyce kodeksowej*, [w:] *'Romanitas et Christianitas'. Stanisław Płodzień (1913-1952) in memoriam*, red. A. DĘBIŃSKI, S. JÓŹWIK, Lublin 2008, s. 127-137.

³² *Ugruntowanie autokefalii prawosławia w Polsce współczesnej*, «Studia Iuridica Toruniensia» 11/2012, s. 113-128.

³³ *Próba interpretacji funkcji narzeczeństwa według prawa kanonicznego*, [w:] *Rodzina w prawie. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Ryszardowi Sztuchmillerowi z okazji 65. rocznicy urodzin i 30-lecia pracy naukowej*, red. M. RÓŻAŃSKI, J. KRZYWKOWSKA, Olsztyn 2012, s. 113-122; *Zerwanie narzeczeństwa w polskim prawie kanonicznym*, [w:] *Aspekty społeczno-prawne rozwoju antycznego Rzymu*, red. O. BRANIEWICZ, P. KOWALCZYK, Toruń 2014, s. 9-17.

³⁴ *Próba kwalifikacji prawnej uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 grudnia 2009 r.*, [w:] *Między państwem a religią. Relacje prawa i prawa kanonicznego*, I, red. N.M. TOŃCZYK, O. BRANIEWICZ, Toruń 2016, s. 9-17.

³⁵ *W poszukiwaniu 'ratio legis' karalności cudzołóstwa w starożytnym Rzymie*, [w:] *'Cui bono'? Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Annie Pikulskiej-Radomskiej*, red. D. SKRZYWANEK-JAWORSKA, Ł.J. KORPOROWICZ, Łódź 2020, s. 381-389.

2021 r. Profesor zmarł i pochowany został na Cmentarzu Parafii pw. św. Józefa Rzemieślnika przy ul. Toruńskiej w Bydgoszczy.

4.

Powyższy przegląd publikacji Wiesława Mossakowskiego dowodzi przede wszystkim rozległości Jego zainteresowań naukowych, z wyraźną i widoczną przez całą karierę naukową predylekcją do rzymskiego prawa karnego. Trzeba w tym miejscu zauważyć, że w latach dziewięćdziesiątych dziedzina ta nie cieszyła się tak dużą popularnością, jak obecnie, a W. Mossakowski był jednym z niewielu polskich romanistów, dla których prawo karne nie stanowiło co najwyżej okazynego dodatku do badań nad prawem prywatnym. Mimo tych skłonności karnistycznych trzeba przyznać, że z powodzeniem łączył prawo rzymskie z prawem kanonicznym i prawem wyznaniowym, a nawet szerzej – z czymś, co nazywał antropologią kultury prawnej. Był zatem nie tylko historykiem prawa, ale dobrze orientował się w prawie pozytywnym. Godny odnotowania jest także fakt, że wnosząc wkład do wielu ksiąg pamiątkowych lub jubileuszowych, potrafił odnaleźć punkty styczne swojej specjalizacji z zainteresowaniami osoby, której księga była poświęcona lub ofiarowana.

Podkreślenia wymaga także swoiste wycucie atrakcyjnych wątków badawczych, o czym świadczy fakt, że podjęta przez Niego tematyka stała się później przedmiotem zainteresowania innych badaczy, co dotyczy na przykład westalek, bigamii, bezpodstawnego wzbogacenia i Mikołaja Kopernika.

5.

Praca naukowa nie ogranicza się tylko do badań i publikacji; jej istotnymi elementami są także udział w konferencjach naukowych, uczestnictwo w seminariach naukowych i działalność recenzyjna. W latach dziewięćdziesiątych ówczesny dr Mossakowski był częstym

uczestnikiem zagranicznych konferencji naukowych między innymi zjazdów SIHDA w Amsterdamie (1992), Rzymie (1994), Brukseli (1996), Madrycie (1998), przebywał też naukowo w Neapolu i Rzymie. Później, ze względów rodzinnych, zasadniczo uczestniczył już tylko w konferencjach w Polsce, zwłaszcza tych poświęconych rzymskiemu prawu karnemu. Z reguły było to uczestnictwo z referatem.

My zapamiętamy Profesora przede wszystkim z naszych cyklicznych seminariów naukowych przeznaczonych dla doktorantów i habilitantów, które nazywamy „seminariami wyższymi”, a w których uczestniczyły osoby także z innych ośrodków naukowych. Profesor Mossakowski miał zwykle bardzo dużo do powiedzenia na temat prezentowanych fragmentów prac i chyba częściej była to krytyka niż pochwała. Referentowi nieraz przyszło przeżywać rozczarowanie tym, że fragment pracy, który subiektywnie uważał za udany, nie znalazł uznania wśród słuchaczy, w tym przede wszystkim właśnie Profesora, który zwykle wypowiadał się jako pierwszy, a zawsze najobszerniej, i tak naprawdę nadawał ton dyskusji. Niemniej nawet w takich przypadkach po seminariach Profesor gratulował referentom słowami „to było bardzo dobre” lub „to było świetne”, choć pozostawało to oczywiście w dyssonansie z wcześniejszą oceną. Nie wiemy, czy była to próba pocieszenia, czy istotnie Profesora nachodziła refleksja, że nie było tak źle; wiemy jednak, że był życzliwy i zawsze mówił to, co myśli, nawet jeśli była to prawda gorzka. Ta krytyka jednak okazywała się pomocna i nie raz skłaniała do gruntownego przerezagowania obszernych fragmentów pracy. Największym osiągnięciem Profesora na „polu seminaryjnym” było wypromowanie w roku 2006 doktora w osobie mgr Anny Zaborskiej (obecnie noszącej nazwisko Garczewska)³⁶.

Jeżeli chodzi natomiast o działalność recenzyjną W. Mossakowskiego, to pierwszą osobą, którą recenzował „w przewodzie”, był współautor tego artykułu Marek Sobczyk, a recenzja dotyczyła rozprawy doktorskiej

³⁶ Na podstawie rozprawy *‘Servus peculiaris’ jako ‘exercitor navis’ w rzymskim prawie klasycznym*, Toruń 2006 (niepublikowana praca doktorska). Recenzentami w tym przewodzie byli profesorowie Anna Pikulska-Radomska i Andrzej Sokała.

poświęconej sile wyższej w prawie rzymskim, obronionej w 2005 r.³⁷; rok później Profesor był recenzentem doktoratu Aldony Jurewicz³⁸, a dwa lata później Adama Świętonia³⁹. Nieco później Profesor recenzował rozprawę habilitacyjną Joanny Misztal-Koneckiej⁴⁰, pracę doktorską Tomasza Szeląga⁴¹ i był recenzentem wydawniczym książki habilitacyjnej Piotra Niczyporuka⁴².

Dopełniając obraz aktywności naukowej W. Mossakowskiego, trzeba wspomnieć, że był aktywnym członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu, Komisji Praw Antycznych przy Komitecie Nauk o Kulturze Antycznej PAN oraz Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, a cykliczna ocena Jego dorobku naukowego zawsze była wysoka, a nawet bardzo wysoka.

6.

Osobne miejsce poświęcamy dydaktyce Wiesława Mossakowskiego, w której ponownie uderza rozległość wykładanych przedmiotów. Po uzyskaniu zatrudnienia w 1991 r. wykładał hierarchiczny ustrój Kościoła, kanoniczne prawo karne, stosunek państwa do Kościoła, procedury kanoniczne, prawo kanoniczne, kościelne prawo małżeńskie, a nieco później państwowe prawo wyznaniowe oraz oczywiście wykłady i ćwiczenia z prawa rzymskiego, w tym karnego, a także łacińską terminologię prawniczą. W końcowym etapie swego zatrudnienia prowadził

³⁷ M. SOBCZYK, *Siła wyższa w rzymskim prawie prywatnym*, Toruń 2005 (promotor Andrzej Sokala, recenzenci: Wiesław Mossakowski i Wojciech Dajczak).

³⁸ A. JUREWICZ, *Problem domniemania w rzymskim 'ius quod ad personas pertinet'*, Olsztyn 2008 (promotor: Andrzej Sokala).

³⁹ Rozprawa doktorska A. ŚWIĘTONIA *Rzymskie wojskowe prawo karne w IV w. n.e.* (promotor Bronisław Sitek); nie została jak dotąd opublikowana.

⁴⁰ J. MISZTAŁ-KONECKA, *Bigamia w prawie rzymskim*, Lublin 2011.

⁴¹ *Ustawa szkolna cesarza Juliana Apostaty z dnia 17 czerwca 362 r. jako przejaw antychrześcijańskiej polityki cesarza (na tle stosunków społeczno-politycznych i religijnych w IV w.)* – obrona 14 czerwca 2010 r. (promotor: Janusz Sondel).

⁴² P. NICZYPORUK, *Prywatnoprawna ochrona dziecka poczętego w prawie rzymskim*, Białystok 2009.

nawet zajęcia ze wstępu do prawoznawstwa i logiki, a trzeba podkreślić, że te zagadnienia były Mu również bliskie i uwielbiał o nich dyskutować. Podjęcie się zajęć formalnie niemieszczących się w ścisłej specjalizacji Profesora dowodzi także Jego otwartości na współpracę z władzami Wydziału i Uniwersytetu. Tam, gdzie była taka potrzeba, decydował się podjąć dodatkowy trud zarówno w wymiarze dydaktycznym, jak i organizacyjnym, o czym świadczy choćby przewodniczenie Wydziałowej Komisji Wydawniczej czy Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej. Dodać wypada, że działalność dydaktyczna Profesora została doceniona – w 2012 r. został On nagrodzony medalem Komisji Edukacji Narodowej.

7.

Profesor Mossakowski – Wiesław był osobą otwartą, życzliwą i pomocną, słowem, można było na Niego liczyć. Wszyscy, którzy Go znali, wiedzieli, że był to po prostu dobry człowiek. Przez studentów Jego zajęcia były niezmiennie oceniane wysoko lub bardzo wysoko, co podkreślano przy każdej okresowej ocenie. Jego wykłady fakultatywne z prawa kanonicznego i rzymskiego prawa karnego cieszyły się dużą popularnością. Wykłady te były barwne i bardzo interesujące, jednakże egzamin końcowy, zwłaszcza z prawa kanonicznego, nie był łatwy. Choć Profesor Mossakowski był życzliwym egzaminatorem, to jednak potrafił „maglować” studenta nawet kilka godzin, w czasie których odpowiedzi egzaminowanego były przeplatane długimi wywodami i dygresjami egzaminatora. Jak sam przyznawał, pytania na egzamin pisemny przygotowywał w taki sposób, aby nie było ani za dużo piątek, ani za dużo dwójek, gdyż egzamin nie może być ani zbyt łatwy, ani zbyt trudny. Wspólnie przez lata przeprowadzaliśmy konkursy wiedzy z prawa rzymskiego i nieraz musieliśmy delikatnie przypominać Profesorowi o ograniczeniach czasowych, ponieważ w przeciwnym razie etap ustny trwałby wiele godzin. Zresztą skłonność do bardzo długich dyskusji na przeróżne tematy, nie tylko związane z prawem, monologów i wielu dygresji była jedną z najbardziej wyraźnych cech charakteru Profesora. Trzeba tu jednak zauważyć, że erudycji i rozległości zainteresowań można by Mu

pozazdrościć, bowiem na każdy niemal temat miał coś interesującego do powiedzenia. Naszym wspólnym polem zainteresowań były prawo rzymskie, wszelkie procedury i nauka języków obcych, dlatego na rozmowach z Profesorem obaj spędzaliśmy, czasami *nolens volens*, wiele godzin. Był to trudny dyskutant, zwykle twardo bronił swojego zdania, jednakże zawsze udawało nam się wypracować kompromis, co było ważne zwłaszcza w kontekście rozmaitych spraw organizacyjnych. Na koniec wspomnieć wypada, że Profesor był także przez wiele lat opiekunem naukowym jednego z najprężniej działających wydziałowych kół studenckich: Studenckiego Koła Naukowego Sapere Aude.

PROFESOR WIESŁAW MOSSAKOWSKI (1949–2021)
I JEGO DOROBK NAUKOWY

Streszczenie

Artykuł ten poświęcony jest pamięci Profesora Wiesława Mossakowskiego, toruńskiego romanisty i kanonisty, zmarłego w 2021 r. Katedralni koledzy Profesora przedstawiają w nim Jego życiorys i dorobek naukowy, zarówno jako praktyka prawa, jak i pracownika nauki oraz dydaktyka. Oprócz opisu zainteresowań naukowych i publikacji Profesora praca zawiera osobiste wspomnienia autorów o Jego osobie.

PROFESSOR WIESŁAW MOSSAKOWSKI (1949–2021)
AND HIS ACADEMIC ACHIEVEMENTS

Summary

This paper is dedicated to the memory of Professor Wiesław Mossakowski of the Nicolaus Copernicus University in Toruń. Professor Mossakowski, an excellent expert on Roman and canon law, died in 2021. In this paper his colleagues present his curriculum vitae and academic achievements, both as a legal practitioner, researcher, and tutor. Along with a description of the Professor's academic interests and publications, they present their personal recollections of him.

Słowa kluczowe: Wiesław Mossakowski; życiorys; dorobek naukowy.

Keywords: Wiesław Mossakowski; *curriculum vitae*; academic achievement.

Literatura

- JUREWICZ A., *Problem domniemania w rzymskim 'ius quod ad personas pertinet'*, Olsztyn 2008.
- MISZTAL-KONECKA J., *Bigamia w prawie rzymskim*, Lublin 2011.
- MOSSAKOWSKI W., *'Accusator' w rzymskich procesach de repetundis w okresie republiki*, Toruń 1994.
- MOSSAKOWSKI W., *An Attempt at an Evaluation of Editorial Work in Translated Sources of Roman Law in Contemporary Poland*, «Comparative Law Review» 17/2014, s. 135-142.
- MOSSAKOWSKI W., *Azyl kościelny a problem religii w późnym Cesarstwie Rzymskim*, [w:] *Profesorowi Janowi Kodrębskiemu in memoriam*, red. A. PIKULSKA-ROBASZKIEWICZ, Łódź 2000, s. 247-263.
- MOSSAKOWSKI W., *Azyl w późnym Cesarstwie Rzymskim ('confugium ad statuas confugium ad ecclesias')*, Toruń 2000.
- MOSSAKOWSKI W., *Bigamia w dawnej tradycji rzymskiej*, [w:] *'Contra leges et bonos mores'. Przestępstwa obyczajowe w starożytnej Grecji i Rzymie*, red. H. KOWALSKI, M. KURYŁOWICZ, Lublin 2005, s. 251-261.
- MOSSAKOWSKI W., *Concept of asylum (asylum, confugium) in the ancient Rome*, «Pomoerium» 5/2005, s. 5-9.
- MOSSAKOWSKI W., *Czy w starożytnym Rzymie istniały spółki kapitałowe*, [w:] *Aspekty społeczno-prawne rozwoju antycznego Rzymu*, III, red. O. BRANIEWICZ, Toruń 2016, s. 9-18.
- MOSSAKOWSKI W., *Czyn karalny według koncepcji Klaudiusza Saturnina*, «Acta UWr. Prawo» 305/2008, s. 217-229.
- MOSSAKOWSKI W., *'Delator' w rzymskich procesach karnych*, «Studia Iuridica Toruniensia» 12/2013, s. 201-219.
- MOSSAKOWSKI W., *Duszpasterstwo w Wojsku Polskim. Studium prawne z uwzględnieniem praw człowieka i prawa humanitarne*, «Studia Prawnicze KUL» 2.4/2008, s. 184-189.
- MOSSAKOWSKI W., *Działalność cenzorów w zakresie ochrony dobrych obyczajów w Rzymie*, [w:] *'Crimina et mores'. Prawo karne i obyczaje w starożytnym Rzymie*, red. M. KURYŁOWICZ, Lublin 2001, s. 113-120.
- MOSSAKOWSKI W., *Elementy międzynarodowe zarządu terytorialnego w starożytnym Rzymie*, [w:] *'Consul est iuris et patriae defensor'. Księga pamiątkowa dedykowana doktorowi Andrzejowi Kremerowi*, red. F. LONGCHAMPS DE BÉRIER, R. SARKOWICZ, M. SZPUNAR, Warszawa 2012, s. 143-152.
- MOSSAKOWSKI W., *Elementy publicznoprawne rzymskich skarg cywilnych*, [w:] *'Honeste vivere'. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Władysława Bojarskiego*, red. E. GAJDA, A. SOKAŁA, Toruń 2001, s. 133-138.

- MOSSAKOWSKI W., *Elementy rzymskie w kanonicznej systematyce kodeksowej*, [w:] *'Romanitas et Christianitas'. Stanisław Płodzień (1913-1952) in memoriam*, red. A. DĘBIŃSKI, S. JÓZWIK, Lublin 2008, s. 127-137.
- MOSSAKOWSKI W., *Gericht über Vestalinnen*, [w:] *Au-delà des frontières. Mélanges Wołodkiewicz*, II, red. M. ZABŁOCKA, Varsovie 2000, s. 613-627.
- MOSSAKOWSKI W., *Instytucja bezpodstawnego wzbogacenia ('condictiones')*, «Forum Iuridicum» 3/2004, s. 87-100.
- MOSSAKOWSKI W., *'Iudicium domesticum' w okresie republiki rzymskiej*, [w:] *Rodzina w społeczeństwach antycznych i wczesnym chrześcijaństwie. Literatura, prawo, epigrafika, sztuka*, red. J. JUNDZIŁŁ, Bydgoszcz 1995, s. 85-95.
- MOSSAKOWSKI W., *'Ius naturale' w świetle źródeł prawa rzymskiego*, «Prawo Kanoniczne» 44.1-2/2001, s. 213-223.
- MOSSAKOWSKI W., *Jurydyczno-sakralne funkcje kolumny w starożytnym Rzymie*, «Acta UNC» 330, «Historia» 31, Toruń 1999, s. 141-150.
- MOSSAKOWSKI W., *Karalność naruszenia azylu Kościoła w epoce cesarstwa rzymskiego*, [w:] *Kara śmierci w starożytnym Rzymie*, red. H. KOWALSKI, M. KURYLÓWICZ, Lublin 1996, s. 101-107.
- MOSSAKOWSKI W., *Kazimierz Kolańczyk (1915-1982)*, [w:] *'Quinque Doctores'. Kierownicy Katedry Prawa Rzymskiego UMK (1945-2000)*, red. A. SOKAŁA, Toruń 2014, s. 65-79.
- MOSSAKOWSKI W., *Konkordat z 1993 roku a niektóre aspekty techniki legislacyjnej*, [w:] *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym*, red. B. CZECH, Katowice 1996, s. 159-164.
- MOSSAKOWSKI W., *Latin Terminology as an Element of Legal Education in Poland*, [w:] *Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges: the 5th International Scientific Conference of the University of Latvia dedicated to the 95th Anniversary of the University of Latvia*, Riga 2014, s. 70-77.
- MOSSAKOWSKI W., *'Laudatores' w procesie rzymskim*, «Zeszyty Prawnicze» 1/2001, s. 167-176.
- MOSSAKOWSKI W., *Michał Wyszyński (1890-1972)*, [w:] *'Quinque Doctores'. Kierownicy Katedry Prawa Rzymskiego UMK (1945-2000)*, red. A. SOKAŁA, Toruń 2014, s. 31-48.
- MOSSAKOWSKI W., *Michał Wyszyński (1890-1972)*, [w:] *Toruński Słownik Biograficzny*, III, red. K. MIKULSKI, Toruń 2002, s. 247-249.
- MOSSAKOWSKI W., *Miejsce 'crimen' w systemie rzymskich 'duo libri terribiles'*, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestelecie pracy naukowej i siedemdziesiątylecie urodzin*, I, red. M. MIKOŁAJCZYK, Białystok-Katowice 2010, s. 73-80.
- MOSSAKOWSKI W., *Mikołaj Kopernik i prawo rzymskie*, [w:] *'Historia integra'. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Salmonowiczowi w siedemdziesiątylecie urodzin*, red. D. JANICKA, R. ŁASZEWSKI, Toruń 2001, s. 411-423.

- MOSSAKOWSKI W., *'Pax domi' (nienaruszalność domu)*, [w:] «Studia z Prawa Publicznego», red. K. LUBIŃSKI, Toruń 2001, s. 9-14.
- MOSSAKOWSKI W., *'Pax Domi' (The Inviolability of Domicile)*, «Comparative Law Review» 13/2003, s. 91-96.
- MOSSAKOWSKI W., *Pojęcie 'crimina extraordinaria' według D.47,11*, [w:] *'Salus rei publicae suprema lex'. Ochrona interesów państwa w prawie karnym starożytnej Grecji i Rzymu*, red. A. DĘBIŃSKI, H. KOWALSKI, M. KURYŁOWICZ, Lublin 2007, s. 155-173.
- MOSSAKOWSKI W., *Pojęcie 'giustizia' u Dantego*, «Toruńskie Studia Polsko-Włoskie» 4/2005, s. 67-77.
- MOSSAKOWSKI W., *Pojęcie wspólnoty religijnej*, «Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Suwalsko-Mazurskiej im. Papieża Jana Pawła II w Suwałkach» 5.10/2004, s. 82-91.
- MOSSAKOWSKI W., *Powoływanie sędziów 'quaestiones perpetuae' w okresie republiki rzymskiej*, «Acta UNC» 304, «Prawo» 35/1996, s. 69-77.
- MOSSAKOWSKI W., *Prawne aspekty zwalczania piractwa przez Pompejusza Wielkiego*, [w:] *Aspekty społeczno-prawne rozwoju antycznego Rzymu, II*, red. O. BRANIEWICZ, Toruń 2015, s. 9-22.
- MOSSAKOWSKI W., *Prawo kościołów i związków wyznaniowych a prawo krajowe*, [w:] *Pluralizm prawny: tradycja, transformacje, wyzwania*, red. D. BUNIKOWSKI, K. DOBRZENIECKI, Toruń 2009, s. 173-188.
- MOSSAKOWSKI W., *Próba interpretacji funkcji narzeczeństwa według prawa kanonicznego*, [w:] *Rodzina w prawie. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Ryszardowi Sztuchmillerowi z okazji 65. rocznicy urodzin i 30-lecia pracy naukowej*, red. M. RÓŻAŃSKI, J. KRZYWKOWSKA, Olsztyn 2012, s. 113-122.
- MOSSAKOWSKI W., *Próba kwalifikacji prawnej uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 grudnia 2009 r.*, [w:] *Między państwem a religią. Relacje prawa i prawa kanonicznego, I*, red. N.M. TOŃCZYK, O. BRANIEWICZ, Toruń 2016, s. 9-17.
- MOSSAKOWSKI W., *Problematyka periodyzacji rzymskiego prawa karnego*, «Acta UNC» 284, «Prawo» 34/1994, s. 3-14.
- MOSSAKOWSKI W., *Problematyka systematyzacji polskiego prawa wyznaniowego. Uwagi dydaktyczne*, [w:] *'Finis legis Christus'. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin, II*, red. J. WROCEŃSKI, J. KRAJCZYŃSKI, Warszawa 2009, s. 1193-1201.
- MOSSAKOWSKI W., *Przedstawicielstwo Stolicy Apostolskiej we Wspólnocie Europejskiej*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jana Białocerkiewicza, I*, red. T. JASUDOWICZ, M. BALCERZAK, Toruń 2009, s. 537-546.
- MOSSAKOWSKI W., *Relacja między Kościołem i społecznością świecką w nauczaniu Jana Pawła II*, «Forum Iuridicum» 4/2005, s. 91-104.

- MOSSAKOWSKI W., 'Rixa', czyżby starorzymskie chuligaństwo?, [w:] *Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w prawie rzymskim*, red. K. AMIELAŃCZYK, A. DĘBIŃSKI, D. SŁAPEK, Lublin 2010, s. 197-209.
- MOSSAKOWSKI W., *Rocznica podpisania konkordatu z roku 1993*, «Studia Prawnicze KUL» 2-3/2009, s. 147-155.
- MOSSAKOWSKI W., *Sakralne zbrodnie Westalek*, [w:] *Religia i prawo karne w starożytnym Rzymie*, red. A. DĘBIŃSKI, M. KURYŁOWICZ, Lublin 1998, s. 103-125.
- MOSSAKOWSKI W., *Systematization of Roman Crimes under Institutiones of Justinian*, [w:] 'Leges Sapere'. *Studia i prace dedykowane Profesorowi Januszowi Sondłowi w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej*, red. W. URUSZCZAK, P. ŚWIĘCICKA, A. KREMER, Kraków 2008, s. 339-351.
- MOSSAKOWSKI W., *Tatuaze o motywach satanistycznych*, [w:] 'Doctrina multiplex veritas una'. *Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Mariuszowi Kulickiemu*, red. A. BULSIEWICZ, V. KWIATKOWSKA-DARUL, A. MAREK, Toruń 2004, s. 236-250.
- MOSSAKOWSKI W., *The 'crimen repetundarum'. The Analysis of the Juridical Sources of Roman Republic*, «Eos» 81.2/1993, s. 213-221.
- MOSSAKOWSKI W., *The Introduction of an Interdiction of Oral Accusation in the Roman Empire*, «RIDA» ser. 3, 43/1996, s. 269-281.
- MOSSAKOWSKI W., *The Problems of the Temple Asylum Genesis in the Ancient Rome*, «Pomoerium» 2/1996, s. 5-12.
- MOSSAKOWSKI W., *The Problems of Unification of Criminal Courts and Procedure in Sulla's Period*, «Eos» 81.3/1993, s. 93-95.
- MOSSAKOWSKI W., *Ugruntowanie autokefalii prawosławia w Polsce współczesnej*, «Studia Iuridica Toruniensia» 11/2012, s. 113-128.
- MOSSAKOWSKI W., *W poszukiwaniu 'ratio legis' karalności cudzołóstwa w starożytnym Rzymie*, [w:] 'Cui bono'? *Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Annie Pikulskiej-Radomskiej*, red. D. SKRZYWANEK-JAWORSKA, Ł.J. KORPOROWICZ, Łódź 2020, s. 381-389.
- MOSSAKOWSKI W., *Z badań nad prawem azylu w starożytności chrześcijańskiej*, «Prawo Kanoniczne» 39.1-2/1996, s. 199-204.
- MOSSAKOWSKI W., *Zakreślenie podstawy odpowiedzialności karnej w 'inscriptio' w procesie karnym późnego Cesarstwa Rzymskiego*, [w:] *Prawo karne i polityka w państwie rzymskim*, red. K. AMIELAŃCZYK, A. DĘBIŃSKI, D. SŁAPEK, Lublin 2015, s. 97-106.
- MOSSAKOWSKI W., *Zerwanie narzeczeństwa w polskim prawie kanonicznym*, [w:] *Aspekty społeczno-prawne rozwoju antycznego Rzymu*, red. O. BRANIEWICZ, P. KOWALCZYK, Toruń 2014, s. 9-17.
- NICZYPORUK P., *Prywatnoprawna ochrona dziecka poczętego w prawie rzymskim*, Białystok 2009.
- SOBCZYK M., *Siła wyższa w rzymskim prawie prywatnym*, Toruń 2005.

- SOKAŁA A., GAJDA E., *Władysław Bojarski (1931-2000)*, [w:] *'Quinque Doctores'. Kierownicy Katedry Prawa Rzymskiego UMK (1945-2000)*, red. A. SOKAŁA, Toruń 2014, s. 83 i n.
- SZELĄG T., *Ustawa szkolna cesarza Juliana Apostaty z dnia 17 czerwca 362 r. jako przejaw antychrześcijańskiej polityki cesarza (na tle stosunków społeczno-politycznych i religijnych w IV w.)*, Kraków 2010 .
- ŚWIĘTOŃ A., *Rzymskie wojskowe prawo karne w IV w. n.e.*, Toruń 2008 (praca niepublikowana).
- ZABOROWSKA A., *'Servus peculiaris' jako 'exercitor navis' w rzymskim prawie klasycznym*, Toruń 2006 (praca niepublikowana).